

“O‘ZBEK SHEVALARI TADQIQOTLARI: AMALIYOT, METODOLOGIYA VA YANGICHA YONDASHUV”

**mavzusidagi Respublika ilmiy-nazariy
konferensiyasi materiallari**

2021-yil 22-may

***(Professor Samixon Ashirboyev
tavalludining 75 yilligi munosabati
bilan tashkil etilgan)***

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA
MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT
O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

**“O'ZBEK SHEVALARI TADQIQOTLARI:
AMALIYOT, METODOLOGIYA VA YANGICHA
YONDASHUV”**

mavzusidagi

Respublika ilmiy-nazariy konferensiyasi materiallari

**(Professor Samixon Ashirboyev tavalludining 75 yilligi
munosabati bilan tashkil etilgan)**

2021-yil 22-may

TOSHKENT – 2021

“O‘zbek shevalari tadqiqotlari: amaliyot, metodologiya va yangicha yondashuv” mavzusidagi Respublika ilmiy-nazariy konferensiyasi materiallari / Mas’ul muharrir: Sh.Sirojiddinov. – T., 2021. 395-bet

Mas’ul muharrir:

Sh.Sirojiddinov
filologiya fanlari doktori, professor

Tahrir hay’ati:

S.Normamatov – filologiya fanlari doktori (DSc)
I.Azimov – filologiya fanlari nomzodi, dotsent
B.Abdushukurov – filologiya fanlari doktori, professor
T.Tog‘ayev – filologiya fanlari nomzodi, dotsent
M.Rahmatov – filologiya fanlari nomzodi, dotsent
S.Adilova – filologiya fanlari nomzodi, dotsent
N.Ahmedova – filologiya fanlari nomzodi, dotsent
M.Hakimova – filologiya fanlari doktori (DSc)
M.Umurzoqova – fil. fanlari bo‘yicha falsafa doktori(PhD)
Z.Xidraliyeva – o‘qituvchi

Ushbu to‘plam O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat O‘zbek tili va adabiyoti universiteti O‘zbek tilshunosligi kafedrasini tomonidan taniqli tilshunos olim, professor **Samixon Ashirboyev** tavalludining 75 yilligi munosabati bilan “O‘zbek shevalari tadqiqotlari: amaliyot, metodologiya va yangicha yondashuv” mavzusidagi 2021-yil 22-mayda o‘tkazilgan Respublika ilmiy-nazariy konferensiyasi materiallaridan tashkil topgan.

To‘plam materiallaridan filolog mutaxassislar, ilmiy tadqiqotchilar, magistratura va bakalavriat talabarlari, shuningdek, keng o‘quvchilar umumiy foydalanishlari mumkin.

To‘plam Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat O‘zbek tili va adabiyoti universiteti Kengashi yig‘ilishining 2021-yil 4-maydagi 13-sonli qarari bilan nashrga tavsiya etilgan.

ВАТАННИНГ САДОҚАТЛИ ФАРЗАНДИ

*Шухрат Сирожиддинов
филология фанлари доктори, профессор,
Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат
ўзбек тили ва адабиёти университети ректори*

Ўзбекистон Республикаси Президентини Ш.Мирзиёевнинг: “Ҳар биримиз давлат тилига бўлган эътиборни мустақилликка бўлган эътибор деб, давлат тилига эҳтиром ва садоқатни она Ватанга эҳтиром ва садоқат деб билишимиз, шундай қарашни ҳаётимиз қоидасига айлантирмоғимиз лозим” деган фикрларини ўзига дастуриламал қилиб келаятган Ватанимизнинг садоқатли фарзандларидан бири Самихон Аширбоевдир.

Самихон Аширбоев нафақат ўзбек тилшунослиги, балки туркология ривожини учун ҳам муносиб ҳисса қўшган забардаст олим, ўзбек шевашунослиги бўйича етук мутахассис, ўзбек тили таълими жонкуяридир.

Олим Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 3 мартдаги “Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 117-сон қарори билан ташкил этилган “Ўзбек шевашунослиги маркази”нинг низомини ишлаб чиқди ва ҳозирда ушбу Марказ фаолиятини бошқармоқда. Устознинг миллий тилимизга жонкуярлиги асосида университетимиз республикада шева тадқиқотлари бўйича илмий марказга айлана олди. Зеро, бу масканда магистратура ва докторантура йўналишларида диалектология мутахассислари тайёрланмоқда. Бугунги кунда университетимизда С.Аширбоев раҳбарлигида Ўзбек шевашунослиги илмий мактаби яратилди деб айтиш мумкин.

Самихон Аширбоевнинг ўзбек тилшунослиги тарихи бўйича амалга оширган илмий изланишлари эътиборга лойиқдир. У 1975 йилда “Ўзбек тили грамматик қурилишининг ўрганилиш тарихидан (1875-1917 йиллардаги рус туркологлари асарлари асосида)” мавзусидаги номзодлик диссертациясини муваффақиятли ҳимоя қилган. Ҳимоядан сўнг илмий фаолиятини

Ўзига хослигидан келиб чиқиб, маъноларнинг зидланиши билан бирга, кофиядошлик ва лексик контекстни ҳам нутқий антонимликни белгилловчи мезон деб ҳисоблаш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Раҳматуллаев Ш., Маматов Н., Шукуров Р. Ўзбек тили антонимларининг изоҳли луғати. Тошкент: Ўқитувчи, 1980
2. Шукуров Р. Ўзбек тилида антонимия. – Тошкент: Фан, 1977.

MUNDARIJA

1.	Sirojiddinov Sh.	Vatanning sadoqatli farzandi	3-6
2.	Normamatov S., Mengliyev B.	Ibrat maktabi	6-11
3.	Madrimov M.	Oliy pedagogik ta'lim fidoyisi	12-22
4.	Ibragimov Y.M.	Samixon Ashirboyev – o'zbek tilshunosligining fidoyi darg'alaridan biri	22-28
5.	Yarqulov R.	Baxtli hayot sohibi - betakror ustoz	28-30
6.	Sobirov A.	Yassaviylar ruhi qo'llagan ustoz	30-36
7.	Suyunov K., Pardayev A.	«Ul kishi so'z bahrida g'avvos eruf...»	36-39
8.	Mamatov A.	Ustoz, atoqli tilshunos, samimiy inson	39-42
9.	Iskandarova Sh., Rasulova A.	Tilimiz tarixining zabardast tadqiqotchisi	43-44
10.	Uluqov N.	Til tarixi tadqiqi borasida maktab yaratgan ustoz	45-49
11.	Muhamedova C.	Ibrat timsoli	49-56
12.	Murodova N.	E'tirof va e'zozga munosib ustoz	57-58
13.	Saparniyozova M.	Maktab yaratgan ustoz	58-61
14.	Mahmudov R.	Etika – e'tiqod falsafasi	62-64
15.	Raxmatov M., Odilova S.	Zakiy olim, ardoqli ustoz	65-68
16.	Hakimova M	Yetuk tilshunos olim	68-72
17.	Pardayev Q.	Mohir pedagog va ulkan olim	72-74
18.	Muydinov Q.	Olimlik fazilati va odamiylik ziynati	75-77
19.	Axmedova N.	Ilmda olim-u hayotda fozil	77-79
20.	Masharipova J., Yangibayeva G.	Ilimge g'amxorliq	80-83
21.	Musayeva F., Ismoilov G'	Turkiston farzandi	84-85
22.	Ibragimova U.	S.Ashirboyev – til xazinasi taraqqiyotini manbalarga bog'lab	86-89

	tadqiq etgan olim	
23. Ibragimova Z.	Samixon Ashirboyev – o'zbek tilshunosligining tashabbuskor olimi	89-92
24. Shinnazarova S., Kaypnazarova M.	Nukus dialektologiya maktabining asoschisi	92-96
1-SHO'BA		
O'ZBEK ADABIY TILI VA SHEVA MUNOSABATLARI		
1. Karimov S., Pardayev A., Mahmadiyev Sh.	Samarqand tilshunoslik maktabi va uning o'zbek shevashunosligi taraqqiyotidagi o'rni	97-101
2. Mamatov A.	Dialektal so'zlar va frazeologik shakllanish masalalari	102-106
3. O'rozboyev A., Norbayeva Sh.	Xorazm kitobat dostonlari – shevalar leksikasi tadqiqida muhim manba	107-114
4. Shahobiddinova Sh., Abdullayev B.	Og'zaki reklamalarda shevalarning lingvistik xususiyati	115-119
5. Enazarov T.	Dialektal so'z maqomi	119-130
6. Xidraliyeva Z.	Iqon shevasida so'z yasalişidan	131-133
7. Qurbonov S.	Murod Muhammad Do'st asarlarida dialektizmlarning qo'llanilishi	134-140
8. Tillabayeva Z.	Samarqand shahri shevalari leksikasining adabiy tilga munosabati	140-143
9. Xushmurodova Ch.	“Shohrux Mirzo” romanida qo'llangan dialektizmlarning uslubiy xususiyatlari	143-146
10. Yusupova N.	Adabiy til leksemalarining dashnabod shevasidagi variantlari	147-152
2-SHO'BA		
O'ZBEK SHEVALARINI AREAL O'RGANISH VA TARIXIY DIALEKTOLOGIYA		
11. Ashirboyev Samixon	“Til ittifoqi” tushunchasining o'zbek areal lingvistikasiga tatbiqi masalasi	153-158

12. Dadaboyev H.	Mahmud Koshg'ariyning “Devonu lug'otit turk” asarida qo'llangan qo'l-oyoq kiyimlari nomlari	159-166
13. Abdiyev M.	Zarafshon vodiysi o'zbek shevalarini o'rganish tarixi va bugungi holati	166-173
14. Abdushukurov B.	“Devonu lug'otit turk” va o'zbek tili shevalari	174-184
15. Axmedova N.	O'zbek tilining Xorazm shevasiga oid ayrim so'zlar tahlili	184-191
16. Qilichov N.	“Oltun yorug'” asarining dialektal tarkibi	191-197
17. Yangibayeva N.	G'ozli Olim ilmiy talqinida o'zbek shevalari tasnifi	197-202
18. Turdialiyev A.	Denov shevalarining o'rganilishi	202-210
3-, 4-SHO'BA		
O'ZBEK TILI KORPUSI VA DIALEKTOLOGIYA DIALEKTOLOGIYA VA LINGVOKULTUROLOGIYA		
19. Xolova M.	O'zbek milliy shevalar korpusi mavzuviy metarazmetka maydoni sifatida	201-224
20. Qodirova X.	Xorazm shevalarida birlikma shaklidagi laqablar	225-228
21. Nurjanov O.	Hudud shevalari tarkibidagi marosim ifodalovchi so'zlar	228-235
22. Madaminova R.	Qoraqapog'iston o'zbek shevalarida “to'y marosimi” bilan bog'liq leksemalar	235-239
23. Zokirov B.	O'zbek xalqi etnonimlarini tasniflash usullariga oid ayrim tadqiqotlarga nazar	239-246
24. Hasanov A.	Bog'dorchilikka oid leksik lakunalarni dialektizmlar bilan boyitish masalalari	246-250
5-SHO'BA		
O'ZBEK VA TURKIY TILLAR SHEVALARINING YANGI TADQIQOTLARI		

25. Абдувалитов Е.	Әдеби тілдің бір арнасы жергілікті кәсіптік сөздер	251-254
26. Suvonova R.	Qipchoq shevasidagi fonetik o'zgarishlar	254-257
27. Islamova D., Jalilova M.	Samarqand viloyati Tayloq tumani shevalari leksikasi	257-262
28. Сайфуллаев Б.	Диалектлік фразеологизмдердің өзіндік ерекшеліктері	262-267
29. Nabiyev R.	Forish shevasiga xos qush va hashoratlar nomlariga terminlar	268-271
30. Bashir A.	Afg'oniston o'zbek shevalarida ko'plikning ifodalanishi	271-274
31. Muhammad O.	Afg'oniston o'zbek shevalaridagi umumturkiy so'zlar	274-275
6-SHO'BA		
DIALEKTAL LEKSIKOGRAFIYA, TOPONIMIYA VA TERMINOLOGIYA		
32. Tog'ayev T.	Rus tiliga o'zlashgan ayrim turkiy (o'zbekcha) so'zlar haqida	276-282
33. Norbayeva Sh.	Xorazm shevalari kasbiy leksikasi tizimidagi tarixiy so'zlar tahlili	282-286
34. Xolmuratov I.	Etnooykonimlar asosida yaratilgan ba'zi joy nomlari xususida	286-291
35. Usmonova S.	Qo'qon shahri guzarlari nomlari	291-294
36. Amandurdiyev A., Allaberdiyeva D.	Qoraqalpog'iston turkmanlari tilidagi islom dini bilan bog'liq ba'zi etnografizmlar	294-297
37. Umurzoqova M.	Zomin shevasida qo'llaniladigan taom nomlari xususida	298-301
38. Dosmuxamedova S.	Yangiyo'l va Toshkent shevalaridagi so'zlarning zamonaviy va tarixiy-etimologik qatlamlari	302-305
7-SHO'BA		
TILSHUNOSLIKNING NAZARIY MASALALARI		
39. Мынбаев Н.	Об этимологии полисонима Яссы	306-

40. Кулмамамов Д.	Названия хивинских и бухарских ханских канцелярских должностных лиц в русских письменных деловых памятниках XVII века	314-315-329
41. Hakimova M.	Sinesteziya va uning tildagi voqelanishi	330-337
42. Rahmatov M.	Alisher Navoiy g'azallarida nutq subyekting ifodalanishi	338-343
43. Дуйсебаева Д.	Қарым-қатынас мәдениетінде жазудың рөлі	343-348
44. Saidxonov M.	Til amaliyotida "oila tili" ning o'rni	348-354
45. Latipov M.	Ishoqxon ibratning tilshunoslik faoliyati	355-359
46. Sobirova B.	Символико-семантическая парадигма и концептуальное значение красного цвета	359-364
47. Allambergenova M.	Qadimgi turkiy yozma manbalarda diniy qarashlarni ifodalovchi so'zlar	365-368
48. Alimardanov E.	Xorazm shevalaridagi birlamchi cho'ziq unlilarning o'rganilishiga doir	368-373
49. Azadova B.	"Devonu lug'otit turk" da fe'l kategoriyalari tavsifi	373-376
50. Alimbekova V.	Insonlarning psixologik-ruhiy hissiyotlari, harakat-holatlarini ifodalovchi leksemalar	376-382
51. Ishayev J.	Qahramonlik epostlaridagi arabcha-forscha leksika	383-386
52. Qodirova N.	Maqollarda nutqiy antonimiyaning vujudga kelishi	386-390